

Для патычнай спадчыны А. Дзеружынскага ўласцівыя таксама метафары, якія вобразна апяваюць пачуцці чалавека, маляўніча адлюстроўваюць каханне лірычнага героя: “Ты стала краскай / Чароўнай той” [1]; “І ўвесь на свеце / Мой знікнуў сум, / Прынёс мне вецер, / Прынёс мне вецер / Тваю красу” [1].

Часта ў вершах паэта адбываецца спалучэнне некалькіх вобразна-выяўленчых метафарычных сродкаў, у выніку чаго ўзнікае своеасаблівы вобразны паралелізм, дзе першыя радкі вобразна апісваюць прыродны стан, а наступныя радкі прысвячаюцца чалавечым пачуццям: “Кветкі яблынь белым пухам / Засцілаюць весні сад, / Я цябе ўвесь час бы слухаў, / Бачыў ясны твой пагляд” [1].

Пашыраным у вуснай народнай творчасці і мастацкай літаратуры моўным сродкам вобразнага выяўлення з’яўляецца параўнанне. У параўнанні звычайна вобразна супастаўляюцца дзве розныя рэаліі, для якіх аўтар знайшоў падабенства ў пэўных рысах. Параўнанне сустракаецца ў паэтычных творах А. Дзеружынскага, але не з’яўляецца настолькі ўласцівым для яго творчасці стылістычным сродкам, як метафара і эпітэт: *Хто няе, як салавей*, / *Хто за кветку прыгажэй?* [1]

Такім чынам, разгляд моўных сродкаў вобразнага выяўлення ў паэтычных творах А. Дзеружынскага дае падставы адзначыць, што для творчасці паэта найбольш уласцівымі з’яўляюцца эпітэты і метафары. Часта сустракаюцца метафарычныя і сталыя эпітэты. Адзначаюцца колеравыя мастацкія азначэнні. Сярод метафар пераважаюць дзеяслоўныя. Выкарыстанне вобразна-выяўленчых сродкаў спрыяе надзвычайнай эмацыянальнасці паэтычных радкоў, экспрэсівізуе паэтычную мову, дапамагае найбольш яскрава перадаць патрэбныя вобразы.

Літаратура

1 Дзеружынскі, Авяр’ян. Бярозавы вецер / Авяр’ян Дзеружынскі. – URL: https://knihi.com/Aviarjan_Dzieruzynski/Biarozavy_viecier.html (дата звароту: 15.04.2025).

УДК 811.161.3’42’37:398.92:811.111’42’37:398.92

Л. А. Масанавец

ВЫВУЧЭННЕ ФРАЗЕАЛОГІІ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ Ў СУПАСТАЎЛЕННІ З АНГЛІЙСКАЙ

У артыкуле на матэрыяле фразеалагічных адзінак беларускай і англійскай моў з адным агульным саматычным кампанентам выяўляецца іх агульнасць і адметнасць, параўнанне і супастаўленне менавіта ў школьнай практыцы навучання дзвюма мовамі з мэтай засваення фразеалагізмаў у кожнай, прачытання іх зместу і ўстанаўлення адметнасцей народнага ўспрымання і асэнсавання сябе і свету вакол сябе. Асабліва ўвага нададзена адрозненню фразеалагічных адзінак у кантэксце міжмоўнага вывучэння, а таксама ўзаемасувязі мовы і культуры, нацыянальнага светапогляду, менталітэту.

Фразеалогія як адносна маладая і самастойная лінгвістычная дысцыпліна няспынна прыцягвае ўвагу і цікавасць усё новых даследчыкаў, паколькі яе асноўны аб’ект – гэта “ўстойлівая, узнаўляльная, не менш як двухкампанентная моўная адзінка, якая спалучаецца са словамі свабоднага ўжывання і мае цэласнае значэнне, не роўнае суме значэнняў яе кампанентаў” [2, с. 5]. Да таго ж яшчэ фразеалагізмы – гэта “моўныя і культуралагічныя знакі другаснай намінацыі, роля якіх у ацэньванні, у характарыстыцы і выражэнні адносін да таго, што названа, у захаванні і перадачы культурнай інфармацыі,

тых каштоўнасцей, што стварылі нашы продкі, для перадачы новым пакаленням” [4, с. 141]. І шлях устанаўлення фразеалагізмаў у кожнай мове да вызначэння іх як адзінак мовы культуры стаў магчымым дзякуючы вывучэнню шматлікіх пытанняў фразеалогіі за параўнальна кароткі час.

Сапраўды, фразеалогія беларускай мовы як самастойная навука развівалася паскоранымі тэмпамі, паколькі яшчэ ў сярэдзіне мінулага стагоддзя фразеалагізмы разглядаліся ў межах лексікалогіі, а сёння фразеалогія вызначаецца некалькімі этапамі свайго развіцця і станаўлення, што абавязана і стала вынікам даследавання многіх беларускіх фразеалагаў, працы якіх дазволілі за адносна кароткі час выдзеліць фразеалогію сярод розных галін навукі аб мове, па-новаму падысці да вызначэння і ролі фразеалагічных адзінак, метадаў іх даследавання, з якіх найперш варта выдзеліць лінгвакультуралагічны аналіз. І ўвага да “чалавечага” ў фразеалогіі, калі антрапацэнтрызм як галоўная парадыгма сучасных даследаванняў стымуляваў развіццё некалькіх падыходаў да вывучэння фразеалогіі, паводле якіх вывучаюцца ўзаемаадносіны мовы і культуры, мовы і этнасу, мовы і народнага менталітэту, характару і нацыянальных адметнасцей скрозь прызму фразеалагічных адзінак, іх вобразаў і багатай семантыкі, стала галоўным у вывучэнні фразеалогіі.

У прыватнасць, прафесар У. І. Коваль, вывучаючы лексіку і фразеалогію рускай і іншых славянскіх моў, у тым ліку і беларускай, займаючыся этналінгвістыкай, скіроўвае ўвагу да ўнутранай формы фразеалагізмаў, што суаднесены з разнастайнымі сферамі духоўнай культуры славян: звычаямі, абрадамі, павер’ямі, традыцыйнымі ўяўленнямі аб жыццёвых, раслінах, прадметах “мікракосмасу”, стыхях і інш., ці гэта той аспект фразеалагічнага запasu, у якім адлюстроўваецца традыцыйнае (як правіла, дахрысціянскае, г. зн. язычніцкае) светаўспрыманне носьбітаў рускай, беларускай, украінскай і іншых славянскіх моў.

Фразеалаг беларускай мовы прафесар В. А. Ляшчынская звяртаецца да пытанняў фразеалогіі найбольш ў новым напрамку іх даследавання – кагнітыўнага і лінгвакультуралагічнага вывучэння фразеалагічных адзінак беларускай мовы. Вынікам такога вывучэння, што адлюстравана ў яе шматлікіх манаграфіях, стала рэканструкцыя фрагментаў фразеалагічнай карціны свету беларусаў (“Фразеалагічная эмацыянальная канцэптасфера беларусаў”, “Базавыя канцэпты фразеалагічнай карціны свету беларусаў”, “Канцэпты прыродных стыхій у фразеалагічнай карціне свету беларусаў: агонь, вада, зямля і паветра”, “Два фрагменты фразеалагічнай карціны свету беларусаў”, “Гастранамічны код культуры беларусаў. Стэрэатыпы ежы ў вобразах фразеалагізмаў беларускай мовы” і інш.), вызначэнне нацыянальна-культурных асаблівасцей беларусаў.

Адным з першых даследчыкаў фразеалагічных адзінак англійскай мовы з’яўляецца яе пачынальнік А. У. Кунін, вядомы сваёй ґрунтоўнай працай “Фразеалогія сучаснай англійскай мовы” [5, с. 2], якая мае выразна выяўленую практычную накіраванасць.

Як вынік новых падыходаў у вывучэнні фразеалагічных запасаў моў свету, вызначэння ролі фразеалагічных адзінак у жыцці чалавека акрэсліўся і новы падыход у вывучэнні фразеалогіі ў школьнай практыцы. Стала зразумелым, што вывучаць, засвойваць фразеалагізмы на ўроках беларускай мовы ў школе – гэта найперш вызначаць, “прачытваць” культурную інфармацыю іх зместу, у выніку чаго найбольш відавочна тое, што характэрна пэўнаму народу, яго культуры. І найбольш выразна гэта відаць пры параўнанні і супастаўленні беларускіх фразеалагічных здабыткаў з фразеалагічнымі адзінкамі іншых моў, якія з’яўляюцца прыналежнасцю кожнай мовы і якія адлюстроўваюць сацыяльныя, культурныя здабыткі, ілюструючы культурныя коды (“сістэмы знакаў матэрыяльнага і духоўнага свету, якія сталі носьбітамі культурных сэнсаў; у працэсе асваення свету чалавекам яны ўвабралі ў сябе культурныя сэнсы, якія «прачытваюцца» ў гэтых знаках” [1, с. 9]).

З ліку самых розных адзінак, што з даўніх часоў скарыстоўвае фразеалогія, адзначым, што асобнае месца ў чалавечым жыцці займае “сукупнасць «імянаў» і / або іх спалучэнняў, якія абазначаюць цэла ў цэлым або яго часткі і спецыфічныя для іх якасныя...

і колькасныя... характарыстыкі, фізічныя і / або ментальныя інтэлектуальныя, эмацыянальныя і падобныя станы або дзеянні, позы, жэсты і віды дзейнасці, а таксама прасторавыя і часавыя іх «вымярэнні», якія нясуць у дадатак да прыродных іх якасцей функцыянальна важныя для культуры сэнсы, якія надаюць гэтым імёнам ролю знакаў «мовы» культуры» [1, с. 98–99]. Ці гэта саматызмы, саматычны код культуры, які валодае ўнутранай формай, праз якую раскрываюцца найменні частак цела чалавека або жывёлы, а таксама іх культурны сэнс як першасная канцэптуалізацыя свету чалавекам.

Міжмоўнае вывучэнне фразеалагічных адзінак, якія, як правіла, не паддаюцца перакладу, даюць выдатныя вынікі іх засваення і прачытання зместу ў кожнай з моў. У рамках артыкула абмяжуемся супастаўленнем беларускіх і англійскіх фразеалагічных адзінак, у складзе якіх скарыстаны кампаненты-найменні частак цела чалавека, ці саматычнымі фразеалагізмамі. Адбор саматычных кампанентаў абумоўлена тым, што чалавек пазнае сябе праз сябе, а саматызмы ўспрымаюцца чалавекам як «рэаліі, якія атрымалі ў культуры значнасць і якія маюць пэўную каштоўнасць; гэтым самым словы-кампаненты фразеалагізма, як найменні гэтых рэалій, становяцца знакамі, у якіх увасоблены культурныя сэнсы дадзеных рэалій [1, с. 102].»

Супастаўленне і аналіз саматычных фразеалагізмаў беларускай і англійскай моў праілюструем фразеалагізмамі з адным найбольш частотным кампанентам у беларускай мове *галава*, які, праўда, у фразеалогіі англійскай мове менш частотны.

Фразеалагічныя адзінкі з гэтым кампанентам як другасныя адзінкі мовы маюць агульнае і адметнае ў беларускай і англійскай мове. Так, фразеалагізмы беларускай мовы *светлая галава* [2 с. 285]; *з галавой* [2, с. 283]; *з царом у галаве* [3, с. 261] і англійскі фразеалагізм *have a (good) head on one's shoulders* [5, с. 67] супадаюць па значэнні: бел. 'вельмі разумны чалавек' і англ. 'быць разумным і разважлівым, мець галаву на плячах'. І гэта абумоўлена дзякуючы адабранаму кампаненту *галава*, які ў свядомасці двух народаў звязаны агульнай сімволікай – 'розум', а значыць становяцца зразумелымі і фразеалагічныя адзінкі як вобразныя адзінкі, якія даюць чалавеку станоўчую ацэнку.

Аднак аналіз фразеалагічных адзінак дзвюх моў дазваляе адзначыць і некаторыя асаблівасці. Так, адметнай з'яўляецца сфера ўжывання фразеалагізма *have a (good) head on one's shoulders* [5, с. 67] – гэта бізнес, у той час як фразеалагізмы беларускай мовы з кампанентам *галава* выкарыстоўваюцца ў паўсядзённым маўленні, незалежна ад умоў і месца выкарыстання.

Маюцца адрозненні і ў іх канатацыі. Так, беларускія фразеалагізмы *галава <i>два вухі* [1, с. 281]; *галава садовая*; *галава яловая* [2, с. 283]; *дубовая галава* [2, с. 284]; *курыная галава* [2, с. 284]; *пустая галава* [2, с. 283], за якімі замацавана агульнае значэнне 'нездагадлівы, прастакаваты чалавек', дзе зноў асновай вобразаў выступае кампанент *галава*, даюць негатыўную ацэнку дзякуючы спалучальнасці з азначэннямі, што надаюць негатыўную канатацыю ў сілу новых звестак пра іх у свядомасці беларусаў. А ў англійскай мове эквівалентным папярэднім можна лічыць *bonehead* (літаральны пераклад – костка-галава) [6] са значэннем 'дурны чалавек'. Акрамя таго, фразеалагічныя адзінкі *have rocks in one's head* і *go off one's head (nut)* [5, с. 65] выкарыстоўваюцца для негатыўнай характарыстыкі не толькі іншай асобы, але і для апісання і ацэнкі самога сябе, ці фразеалагізмы набываюць дадатковыя значэнне 'быць звар'яцелым або дурным'. Акрамя гэтага, наша ўвага скіравана і да таго, што ў фразеалагічнай адзінцы англійскай мовы *go off one's head (nut)* [5, с. 65] адметным з'яўляецца тое, што слова *nut* (арэх), таксама як і слова *head*, выкарыстоўваецца метанімічна, паколькі абазначае *the mind or brain* (літаральны пераклад – розум або мозг). Таму ў свабодным ўжыванні слова *nut* з'яўляецца метафарычным сінонімам слова *head* – *галава*.

Негатыўную канатацыю кампанент-саматызм *галава* набывае ў фразеалагічнай адзінцы англійскай мовы *have smb.'s blood on one's head* [5, с. 65] са значэннем 'несці адказнасць за пралітую кроў'. Адметным будзе і тое, што фразеалагізм беларускай мовы

з амаль аналагічнай семантыкай у свой склад уключае ўжо не кампанент *галава*, а сама-тызм *рука*: рукі <па локці> ў крыві [3, с. 468] са значэннем ‘хто-н. забіваў людзей, замешаны ў забойстве, пакаранні смерцю’.

Адзначым, што вобразы фразеалагічных адзінак з кампанентам *галава* таксама апісваюць фізічны і псіхічны стан чалавека – *галава ходырам (ходам) ходзіці* [2, с. 283] 1) ‘хто-н. адчувае галавакружэнне (ад стомленасці, паўнаты перажыванняў і пад)’ і 2) ‘хто-н. траціць здольнасць цвяроза разважаць (ад мноства клопатаў, думак і пад.)’. У той час як фразеалагічная адзінка англійскай мовы – *one’s head in buzzing* [6] са значэннем ‘галава забіта думкамі’ і *lose one’s head* [6] ‘быць азадачаным альбо памешаным, губляць галаву’ апісваюць толькі псіхічны стан чалавека і з’яўляюцца адназначнымі, без дадатковага значэння, якое б апісвала фізічны стан асобы.

Толькі параўнанне асобных фразеалагізмаў дзвюх моў, беларускай і англійскай, паказвае агульнае і адметнае. Пры гэтым такое параўнанне, па-першае, спрыяе іх лепшаму засваенню, вызначэнню асаблівасцей структуры, кампанентнага складу; па-другое, пашырэнню ведаў і выпрацоўкі навыкаў і ўменняў ужываць гэтыя адзінкі дакладна, да месца ў кожнай з дзвюх моў; па-трэцяе, вызначаць падабенства і адрозненне ў светапоглядах двух народаў, спазнаваць культурныя каштоўнасці, уласцівыя ўсім ці толькі аднаму, і інш.

Літаратура

- 1 Гудков, Д. Б. Телесный код русской культуры : материалы к словарю / Д. Б. Гудков, М. Л. Ковшова. – М. : Гносиз, 2007. – 288 с.
- 2 Лепешаў, І. Я. Слоўнік фразеалагізмаў : у 2 т. / І. Я. Лепешаў. – Мінск : Беларус. Энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2008. – Т. 1 : А–Л. – 672 с.
- 3 Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы : у 2 т. / І. Я. Лепешаў. – Мінск : БелЭн, 2008. – Т. 2 : М–Я. – 968 с.
- 4 Ляшчынская, В. А. Ідыяматыка беларускай мовы ў лінгвакультуралагічным асвятленні : вучэб. дапам. / В. А. Ляшчынская. – Мінск : РІВШ, 2019. – 250 с.
- 5 Кунин, А. В. Курс фразеологии современного английского языка : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. – 2-е изд., перераб. / А. В. Кунин – М. : Высш. шк., Дубна: Изд. центр «Феникс», 1996 – 381 с.
- 6 Cambridge English dictionary – URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/> (дата звароту: 09.04.2025).

УДК 7.046.1

А. А. Нарук

НАЦЫЯНАЛЬНЫ МІФ: ТЭАРЭТЫЧНЫЯ АСПЕКТЫ

У артыкуле разглядаецца спецыфіка міфа і нацыянальнага міфа ў літаратурным працэсе. Актульнасць тэмы абумоўлена тым, што міфалогія складае падмурак сучаснай культуры, мастацтва і навукі. Мэта даследавання – інтэрпрэтаваць міф як форму грамадскай свядомасці і разгледзець яго трансфармацыю ў гістарычным працэсе. У выніку разгляд структуры і функцый міфа прыводзіць да прызнання яго неад’емнай рэаліі культуры, важным фактарам у працэсе кансалідацыі грамадства і фарміравання нацыянальнай свядомасці.

У сучаснай навуцы існуе вялікая колькасць азначэнняў паняцця міф. Напрыклад, даследчык Я. Касцюхін падае наступную фармулёўку: “Міф – сітэма архаічных уяўленняў пра навакольны свет, выражаных у канкрэтна-пачуццёвай форме; апавяданні, якія ўвасобілі